

פתח דבר

תלמידים ומורים יקרים,

הספר שלפניכם כולל את כל נושאי הלימוד הנדרשים לבחינת הבגרות הקרובה, ומשמש כלי עזר להכנת התלמידים לבחינת הבגרות וכן ללימוד לאורך שנת הלימודים כולה.

הספר תואם את מיקוד החומר שפרסם משרד החינוך לקראת בחינות הבגרות בהיסטוריה במועדי חורף וקיץ 2022.

בספר תמצאו שאלות לתרגול וכן בחינות במתכונת בחינות הבגרות ותשובות לדוגמה.

נושאי הלימוד בהיסטוריה כוללים חומר לימוד רב. לכן כדי להקל עליכם, לאורך כל הספר מודגשים עיקרי הדברים, ובכך מאפשרים מיקוד וחזרה מהירה על נושאי הלימוד.

ארבע בחינות לתרגול במתכונת בחינת הבגרות. לשתי בחינות (1, 2) מצורף תשובון ובו הצעה לפתרון הבחינה.

הספר כולל גם "טיפים" – הנחיות למענה על בחינת בגרות, בתוספת לחומר הלימוד.

בהצלחה בלימודים ובבחינות,

שגיא כהן

"טיפים" למענה על בחינת הבגרות

בפרק "מבחנים" תמצאו שתי בחינות בנוסח בחינות הבגרות עם תשובון, ושתי בחינות בנוסח בחינות הבגרות ללא תשובות.

"טיפים" – הנחיות למענה על בחינת הבגרות

1. **מבנה השאלון.** בבחינת הבגרות ארבעה פרקים. עליכם לענות על שאלה אחת מכל פרק. בסך הכול על כל תלמיד לענות על ארבע שאלות. שימו לב – השאלה הראשונה בכל פרק היא שאלת מקור. חובה לענות לפחות על שתי שאלות מקור.
2. **חלוקת הזמן.** הקדישו כחצי שעה לכל שאלה.
3. **מילות ההוראה.**

הצג / הדגם: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, אך לא להסביר את הנסיבות שחוללו אותו או נגרמו בעקבותיו.

הסבר: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, ולהסביר את הנסיבות שחוללו אותו או שנגרמו בעקבותיו. זאת אומרת, יש להסביר כיצד קרה הדבר, ולא להסתפק בהצגת התופעה.
4. **מספר הפרטים בשאלה.** כאשר יש הנחיה מפורשת, יש לפעול על פיה. כאשר אין הנחיה מפורשת, יש להציג שלושה פריטים (לדוגמה: "הסבר את הגורמים" – אין הנחיה מפורשת כמה גורמים, לכן יש להסביר שלושה גורמים). בכל מקרה, אם הצגתם יותר גורמים מן המבוקש, הבוחן יתחשב בטובים ביותר שכתבתם.
5. **שאלות מקור.** בשאלה שבה קטע מקור, אין להסתפק בהעתקת המקור, אלא לענות בניסוח עצמי, ולבסס את תשובתכם על החלקים הרלוונטיים בקטע. לכל משפט שציטטתם מהקטע הסבירו מה למדתם ממנו!

בהצלחה בבחינה!

פרק ראשון

טוטליטריות, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

בפרק זה עליכם ללמוד 11 נושאים:

1. האיידאולוגיה הנאצית.
2. המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם.
3. מלחמת העולם השנייה.
4. הקמת הגטאות.
5. הקשר בין תחילת ההרג ההמוני למלחמה בברית המועצות.
6. השלבים בביצוע הפתרון הסופי.
7. דילמות ודרכי התמודדות של היודנראטים.
8. דרכי הלחימה של היהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי.
9. לוחמים יהודים בצבאות בעלות הברית.
10. יהודי צפון אפריקה בתקופת הכיבוש הנאצי.
11. יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים.

האידאולוגיה הנאצית

היכן אני ממוקם בפרק הראשון?

1. האידאולוגיה הנאצית.
2. המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם.
3. מלחמת העולם השנייה.
4. הקמת הגטאות.
5. הקשר בין תחילת ההרג ההמוני למלחמה בברית המועצות.
6. השלבים בביצוע הפתרון הסופי.
7. דילמות ודרכי התמודדות של היודנראטים.
8. דרכי הלחימה של היהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי.
9. לוחמים יהודים בצבאות בעלות הברית.
10. יהודי צפון אפריקה בתקופת הכיבוש הנאצי.
11. יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים.

אידאולוגיה היא השקפת עולם, הכוללת הסבר על מציאות החיים בהווה ורעיונות לשינוי ולעיצוב של המציאות בעתיד, על פי הערכים החברתיים והמוסריים של אידאולוגיה זו.

האידאולוגיה הנאצית התגבשה בגרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה, ויושמה באמצעות היטלר והמשטר הנאצי בגרמניה עד סוף מלחמת העולם השנייה ונפילת המשטר הנאצי בשנת 1945.

האידאולוגיה הנאצית הסבירה את הליקויים ואת הבעיות במציאות החיים הנוכחית בגרמניה בפרט, ובעולם בכלל, והציעה עתיד מושלם, שיווצר באמצעות מימוש האידאולוגיה הנאצית.

כעת נסקור את עיקרי האידאולוגיה הנאצית, ובהם התייחסות למציאות הלקויה לפי הנאציזם, והדרכים ליצירת עתיד מושלם.

• **תורת הגזע.** תפיסת עולם אשר לפיה האנושות מחולקת לשלוש קבוצות:

1. יוצרי תרבות - הגזע הארי, הגרמנים. קבוצה זו עליונה ביחס לקבוצות האחרות, ועל כן אמורה לקבל לידיה משאבים רבים יותר כגון שטח כדי להתרחב ולהתפתח.
  2. נושאי תרבות - העמים הסלאביים (מזרח אירופה - רוסיה, פולין). עמים אלו נחותים מן הגזע הארי. עליהם לשרת את הגזע הארי, כדי לאפשר לו להתפתח.
  3. מחריבי תרבות - תת-גזע הכולל את היהודים, את הצוענים, את השחורים וקבוצות נחותות נוספות על פי התפיסה הנאצית. קבוצות אלו פועלות בניגוד לטבע, חיות על חשבון הגזע הארי, ועליהן להיכחד.
- כל בני האדם משתייכים לאחת מקבוצות אלו בהתאם למוצאם או לקבוצת הגזע שאליה נולדו, ואין ביכולתם לשנות את גזעם. בין הקבוצות השונות מתנהל מאבק על משאבים ועל שליטה. קבוצות גזע נחותות (מחריבי תרבות) פועלות כדי לשפר את מעמדם על חשבון קבוצות אחרות. לדוגמה, היהודים מקדמים רעיונות דמוקרטיים כדי להשיג שוויון, וכך לשפר את מעמדם החברתי והכלכלי באירופה. נוסף על כך, יהודים רבים פועלים במזרח אירופה כדי לקדם רעיונות

סוציאליסטיים (תפיסת עולם השואפת להנהיג שוויון חברתי), כדי לשפר את מעמד היהודים ביחס לחברה הלא יהודית שבה הם חיים, בדרכים שונות, כגון דמוקרטיה (השגת שוויון בין בני האדם ללא קשר למוצאם או לדתם). כך, **במהלך השנים ובניגוד לטבע, התערבבו הגזעים הנחותים בגזע הארי, וביססו את מעמדם. יש להשיב את המצב לקדמותו, לחסל גזעים נחותים ולאפשר לגזע הארי להישאר טהור.** רעיון תורת הגזע שאב השראה מתיאוריית הברירה הטבעית שניסח דרווין ומגילויים חדשים בתחום התורשה והמדע. על פי התיאוריה של דרווין, הטבע נמצא בהתפתחות מתמדת, וכחלק מכך נכחדים זנים של בעלי חיים וצמחים, בעוד שזנים אחרים, מתאימים, שורדים ומתרבים. היטלר טען כי בעתיד האידיאלי יתפוס הגזע הארי את מקומו הראוי בעולם, יתרבה ויתפשט, בעוד היהודים ייכחדו מן העולם.

- **דימוי היהודי באנטישמיות הנאצית.** היהודי הנו חלק מקבוצת מחריבי התרבות. היהודי מונע מהגזע הארי מלהתפתח, ופוגע בטוהר הדם שלו. **היהודי הוצג בשלל דימויים לא אנושיים שהקלו בהמשך לפגוע בו ואף להרוג אותו, מאחר שזוהה כלא אנושי (דה-הומניזציה).** היהודים תוארו כחולדות המתרבות בקצב מהיר, כחיידקים וכיצורים שטניים המשתלטים על העולם. היהודים היו יצורים שמנעו את מימוש הסדר החדש ששאפו הנאצים לבסס בעולם, אשר לפיו הגזע הארי נותר טהור, נמנע ממוגע עם יהודים, וזוכה למשאבים המאפשרים את התרחבותו. בצוואתו של היטלר לפני התאבדותו האשים היטלר את היהודים באחריות למלחמה, וציווה על הנהגת האומה שתכהן אחריו, להקפיד על חוקי הגזע ולהתנגד באופן חסר רחמים ליהדות הבינלאומית, שאותה כינה "מרעילי כל העמים".
- **מקומו של המנהיג - הפיהרר פרינציפ'. אדולף היטלר הוגדר כמנהיג בלעדי באידאולוגיה הנאצית.** כמנהיג, גילם היטלר את דמות הארי המושלמת. **היטלר זוהה כביטוי מושלם של האידאולוגיה הנאצית, ועל כן כל ערעור על סמכותו של היטלר, נחשב ערעור על האידאולוגיה עצמה.** מעמדו של המנהיג מחייב ציות מוחלט, וקבלה עיוורת של סמכותו ושל הממונים מטעמו.
- **מרחב המחיה.** הגזע הארי הוא הגזע העליון, ועליו להתרחב ולהתפשט על חשבונם של גזעים נחותים. לשם כך **שטחים במזרח אירופה, שבהם יושבים העמים הסלאביים, יועברו לידי הגרמנים לטובת התפשטות הגזע הארי.**

חזרה ותרגול: האידיאולוגיה הנאצית

ודאו שהבנתם: שאלות לסיכום הנושא

1. מהו ההבדל בין הגזעים השונים על פי תורת הגזע?
2. מהו מרחב מחיה, ומדוע הגזע הארי ראוי לזכות במרחב מחיה?
3. מהו דימויו של היהודי על פי האידיאולוגיה הנאצית?
4. מהי דה-הומניזציה, ומה מטרתה ביחס ליהודים על פי האידיאולוגיה הנאצית?
5. מהו מעמדו של המנהיג על פי האידיאולוגיה הנאצית?

שאלות בנוסח בחינת הבגרות

קראו את הקטע שלפניכם מתוך ספרו של היטלר, "מלחמתי", וענו על השאלות שאחריו. הנער היהודי שחור השיער אורב במשך שעות, כששמחה שטנית על פניו, לנערה תמימה, מטמא אותה בדמו, וכך גוזל אותה מעמה. בכל הדרכים הוא מנסה להשחית את התשתית הגזעית של העם שבכוונתו להכניעו. וכפי שהוא עצמו משחית במכוון נשים ונערות, איננו נרתע מלהרוס את מחיצות הדם בפני אחרים. היו אלה והנם היהודים, שהביאו את הכושי אל גדות הריינוס, במטרה הנסתרת והברורה להרוס את הגזע הלבן השנוא ולהורידו מרמתו התרבותית הפוליטית, על ידי הממזור הבלתי נמנע, ובעצמם לעלות לדרגת שליט.

מתוך: ארד יצחק, גוטמן ישראל ומרגליות אברהם, **השואה בתיעוד: מבחר תעודות על חורבן יהודי גרמניה ואוסטריה פולין וברית המועצות**, תשל"ח.

1. הציגו את דימויו של היהודי על פי תיאור היהודי בספרו של היטלר. כיצד לפי היטלר היהודי פוגע בטוהר הגזע הארי?
2. מהי תורת הגזע? הסבירו מהי תמונת העתיד המושלמת שהאידיאולוגיה הנאצית שואפת לייצר על פי תורת הגזע.

המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם

היכן אני ממוקם בפרק הראשון?

1. האיידאולוגיה הנאצית.
2. **המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם.**
3. מלחמת העולם השנייה.
4. הקמת הגטאות.
5. הקשר בין תחילת ההרג ההמוני למלחמה בברית המועצות.
6. השלבים בביצוע הפתרון הסופי.
7. דילמות ודרכי התמודדות של היודנראטים.
8. דרכי הלחימה של היהודים בזמן ביצוע הפתרון הסופי.
9. לוחמים יהודים בצבאות בעלות הברית.
10. יהודי צפון אפריקה בתקופת הכיבוש הנאצי.
11. יחס האוכלוסייה בארצות הכיבוש ליהודים.

בעת עליית המפלגה הנאצית לשלטון עדיין הייתה גרמניה מדינה דמוקרטית. המפלגה הנאצית סללה את דרכה אל השלטון על ידי הכרעת האזרחים הגרמנים בבחירות דמוקרטיות. ואולם, עם עלייתם לשלטון שחקו הנאצים את הדמוקרטיה, ביטלו זכויות אדם, והפכו את גרמניה למדינה טוטליטרית. כיצד הפכה גרמניה מדמוקרטיה למדינה טוטליטרית נאצית?

ממינוי היטלר לקנצלר ועד לפרסום חוקי נירנברג

(ינואר 1933 – ספטמבר 1935)

צווים וחקיקה

בחירות חוזרות ונשנות לרייכסטאג. היטלר סירב לשתף פעולה עם מפלגות אחרות ולפעול בכפוף למנהיג אחר. במקום זאת, הוביל את גרמניה למערכות בחירות חוזרות ונשנות, עד שקיבל לידי את הזכות לעמוד בראשות הממשלה ולהתמנות לקנצלר גרמניה. לדוגמה, בשנת 1932, בבחירות בחודש יולי, זכה היטלר להישג חסר תקדים, 37.3 אחוזים מקולות הבוחרים. לאור ההישג דרש היטלר להתמנות לקנצלר גרמניה, ולא הסכים להגיע לפשרה, ובכך גרר את גרמניה לבחירות חדשות באותה השנה. מינויו של

היטלר לקנצלר עדיין לא הקנה להיטלר שליטה מוחלטת בגרמניה. מנגנוני המדינה הדמוקרטיים המשיכו לתפקד, בפרלמנט הגרמני הוסיפו להתקיים מפלגות שונות, ולא הובטח רוב למפלגה הנאצית.

ביטול זכויות אדם רבות באמצעות פקודות לשעת חירום. כחודש לאחר שמונה היטלר לקנצלר (ראש ממשלה) גרמניה הוצת בניין הפרלמנט הגרמני (הרייכסטאג). הנאצים הציגו את הצתת הרייכסטאג כמעשה טרור מטעם הקומוניסטים, המאיים על היציבות בגרמניה. **היטלר ניצל את אירוע שרפת הרייכסטאג כדי להגדיל את כוחו, ולקבל לידי סמכויות הנהוגות במדינות דיקטטוריות. היטלר הכריז על מצב חירום, ובחסותו ביטל סעיפים בחוקה והחיל פקודות לשעת חירום.** הפקודות לשעת החירום כללו פגיעה בזכויות האדם ללא הליך חקיקה המצריך רוב בפרלמנט. כך, ללא חקיקה וללא השגת רוב בפרלמנט, הוגבל בגרמניה חופש ההתאגדות (נאסרו כינוסים פוליטיים), הוגבל חופש

הביטוי והעיתונות (עיתונים שביקרו את המפלגה הנאצית נסגרו), וכן הוגבל חופש הבעת הדעה בפומבי. התאפשרה פגיעה בזכות לפרטיות, שבאה לידי ביטוי בחיפושים בבתי פרטיים ובציתות לטלפון ובמעקב אחר מכתבים שנשלחו ברשת הדואר.

חוק ההסמכה. חוק זה העניק לממשלה סמכות לחוקק חוקים ללא צורך באישור הפרלמנט הגרמני (הרייכסטאג). החוק עבר כתגובה לשרפת הרייכסטאג, בטענה כי יש להגן על גרמניה מפני ניסיונות טרור של הקומוניסטים. נוסף על כך, לפי החוק ניתנה לממשלה סמכות לחוקק חוקים הנוגדים את החוקה. למעשה, ביטל החוק את הגבלת השלטון הנהוגה במשטר דמוקרטי, והעניק לממשלה סמכות חקיקה השמורה במדינות דמוקרטיות לרשות המחוקקת, ולא לממשלה. כך, אף שלנאצים לא היה רוב בפרלמנט, הם יכלו לחוקק כל חוק כרצונם.

פיזור האיגודים המקצועיים והקמת חזית העבודה. איגודים מקצועיים הם ארגונים המייצגים קבוצות של עובדים, ומטרתם להבטיח את תנאי העסקה שלהם. גופים אלו מרכזים בידיהם כוח רב, משום שהם מייצגים קבוצות גדולות של אזרחים, ולעתים מנהלים האיגודים מאבקים במעסיקהם ובשלטון. מאבקי האיגודים המקצועיים כוללים מחאות, עיצומים ושבתות. **האיגודים המקצועיים בגרמניה מנו שבעה מיליון אזרחים גרמנים. כדי להחליש מוקד כוח זה, ביטל היטלר את האיגודים המקצועיים, והקים במקומם ארגון המכונה חזית העבודה, בשליטת המפלגה הנאצית.** כדי להקטין את ההתנגדות של אזרחי גרמניה למהלך, הכריזו הנאצים על יום אחד במאי, יום הידוע כיום הפועלים, כיום חג לאומי. היטלר השתתף בעצרת המונים למען הפועלים וזכויותיהם. למחרת ביטל היטלר את האיגודים, מנהיגיהם נאסרו, ואת תנאי העסקה של העובדים קבעה באופן בלעדי הממשלה.

חרם על חנויות ועל עסקים יהודיים. באחד באפריל 1933 נערך יום חרם על עסקים בבעלות יהודים ברחבי גרמניה. **החרם נקבע בצו רשמי מטעם שר התעמולה הגרמני, יוזף גבלס.** החרם נערך יום אחד, ולא פגע משמעותית בעסקי היהודים, אך הייתה לו השפעה תודעתית. אנשי ה-S.A- ניצבו חמושים בכניסה לחנויות בבעלות של יהודים, ומנעו כניסה לחנויות. נוסף על כך, אנשי ה-S.A. סילקו בכוח שופטים ועורכי דין יהודים מבתי המשפט בגרמניה. **יום החרם סייע לנאצים לפגוע בלגיטימיות של היהודים.**

החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה. חוק זה נחקק באפריל 1933, כחודש לאחר עליית היטלר לשלטון. **על פי החוק, יהודים ומתנגדי משטר לא יוכלו להיות עובדי מדינה.** משמעותו של החוק הייתה הדרת היהודים ממוקדי כוח רבים, ופיטורים של רבים מהם אשר הועסקו בגרמניה כמורים, כמרצים באוניברסיטאות, כשופטים וכפקידי ממשל. על פי דרישתו של נשיא גרמניה, החוק לא חל

על יהודים ששירתו בצבא גרמניה בעת מלחמת העולם הראשונה וכן על בניהם של חללי המלחמה. **חוק פיזור המפלגות.** חוק זה אסר קיומן של מפלגות בגרמניה מלבד המפלגה הנאצית. פעולה זו העניקה בלעדיות למפלגה הנאצית, ומנעה ביקורת נגדה והתמודדות פוליטית מולה. **תהליך ההאחדה.** גרמניה היא מדינה פדרלית, המורכבת ממספר מדינות. קיומם של שלטונות במדינות השונות שימש מוקד כוח. המפלגה הנאצית שאפה לבטל מוקד כוח זה ולרכז בידיה, כשלטון המרכזי בגרמניה, את כל הסמכויות. **תהליך ההאחדה הוא כינוי למספר חוקים שהובילו לביטול כוחם של מנהיגי המדינות השונות בגרמניה, ואיחוד כל סמכויות החקיקה והשליטה בידי השלטון הנאצי המרכזי.**

גיוס חובה וחיוב בשבועת נאמנות לפיהרר. החל בשנת 1934 חויב כל חייל בצבא גרמניה הנאצית (הוורמאכט) להישבע שבועת נאמנות להיטלר: "אני נשבע באלוהים שאהיה נאמן לאדולף היטלר, הפיהרר של הרייך השלישי, המפקד העליון של כוחות הצבא, ושאהיה מוכן, בכל זמן, להקריב את חיי בשם שבועה זו". נוסף על כך, הוחל בגרמניה גיוס חובה.

ההסכמים עם הכנסיות הנוצריות. הכנסיות בגרמניה שימשו גם הן מוקד כוח, מכיוון שאזרחים רבים בגרמניה היו אנשים מאמינים וקיבלו את סמכותה של הכנסייה. **כדי להגביל את כוחה של הכנסייה ולמנוע ביקורת מצדה על הנאצים, חתם היטלר על הסכם עם הכנסייה, ולפיו תקבל הכנסייה זכויות שונות תמורת השפעת השלטון הנאצי על מינוי בעלי תפקידים בכנסייה.**

תעמולה, חינוך ותרבות

העיתון "דר שטרימר". עיתון זה הוצא לאור מטעם השלטון הנאצי. העיתון כלל קריקטורות ומאמרים אנטישמיים והפיץ את מסריו של היטלר. **העיתון "דר שטרימר" נתלה בכל שבוע על לוחות המודעות בערים הגדולות, בעיירות קטנות וכן בכלי תחבורה ציבוריים, כדי להפיץ באופן נרחב את התעמולה הנאצית.**

שילוט אנטישמי ברחובות ובדרכים. שלטים שנתלו מטעם השלטון הנאצי הורו על איסור כניסה של יהודים למקומות שונים וכן איסור קבלת שירות בתחומים שונים.

איסור כניסת יהודים למקומות שונים. על יהודים נאסרה הכניסה למקומות בילוי, למוסדות ולאתרים מסוימים. איסור זה חיזק וביסס את הבחנה בין היהודים לארים, והרחיק אותם מן החברה.

סרטי תעמולה. סרטי תעמולה שהפיקו הנאצים או שהופקו מטעמם הציגו את היהודים כלא אנושיים, דימו אותם לחיות, והציגו עמדות אנטישמיות. השימוש במדיום מודרני זה סייע לנאצים להפיץ את תעמולתם בקרב אזרחי גרמניה.

תהלוכות ביום ומצעדי לפיזים בלילה. תהלוכות ומצעדי לפיזים שארגנו הנאצים היו חלק מן התעמולה הנאצית, שידרו כוח ועוצמה, והרתיעו רבים ממתנגדי הנאצים.

שינויים בתוכני הלימוד והדפסת ספרי לימוד חדשים. הנאצים הוציאו משימוש ספרי לימוד שלא תאמו את השקפתם, ובמקומם הדפיסו ספרי לימוד התואמים את המסרים האידאולוגיים שלהם. כך הפכו את מערכת החינוך למערכת תעמולה, וחינכו את הילדים ואת הנוער על ערכי הנאציזם.

החלפת מנהלים וצוותי מורים בחלק מבתי הספר. אנשי חינוך, מורים ומנהלים שלא שיתפו פעולה עם רעיונות הנאציזם, או שנחשדו בערעור על תפיסה זו, פוטרו והוחלפו במורים ובמנהלים ששיתפו פעולה עם הנאציזם. פעולה זו נבעה מהבנת כוחו של החינוך בעיצוב תודעה ובהפצת הנאציזם.

הקמת מסגרות נוער של המפלגה הנאצית. ההיטלריונגנד (נערי היטלר) היה תנועת נוער שפעלה מטעם המפלגה הנאצית, שנועדה להקנות לנוער את ערכי הנאציזם. התנועה פעלה במבנה צבאי. הנערים לבשו מדי צבא, קיימו מפגשי הכנה לקראת שירותם הצבאי, והאזינו לשיחות ולמסרים ברוח הנאציזם. בתקופת השלטון הנאצי יותר מ-60 אחוזים מבני הנוער בגרמניה היו חברים בתנועת נוער זו. מסגרת זו שימשה גם ככלי לפיקוח על בני הנוער ועל השקפותיהם.

סמלים. סמלי המפלגה הנאצית הפכו לסמלי המדינה, ומועל היד היה לברכה מוסכמת בין בני אדם. כך טושטשה ההבחנה בין המפלגה הנאצית לבין גרמניה.

שידורי רדיו. הנאצים עשו שימוש בטכנולוגיה מודרנית להפצת התעמולה הנאצית. שר התעמולה גבלס שידר נאומים תכופים ברדיו, וכך הופצו מסרי המפלגה הנאצית להמונים.

טור והפעלת כוח

שרפת הרייכסטאג והכרזה על מצב חירום. בפברואר 1933, כחודש לאחר מינויו של היטלר לקנצלר גרמניה, וכשבוע לפני הבחירות הכלליות בגרמניה, התרחש אירוע "שרפת הרייכסטאג". הרייכסטאג הוצת ככל הנראה על ידי צעיר הולנדי, קומוניסט בהשקפתו, שהגיע לגרמניה כדי למחות על עליית הנאציזם. היטלר והמשטר הנאצי הציגו את האירוע כניסיון לחתור תחת השלטון וכסכנה לגרמניה כולה מצד הקומוניסטים, ולא כאירוע שביצע אדם בודד. **בנימוק של צורך דחוף בהגנה על האומה ועל המולדת, הכריז היטלר על "מצב חירום". הכרזה על מצב חירום אפשרה להיטלר לפגוע באופן מידי בזכויות אדם, ולהגביל את חופש הביטוי, את חופש העיתונות, את הזכות לפרטיות, ולהגדיל את כוחו ואת סמכותו בגרמניה.** כמו כן נעצרו חברים רבים במפלגה הקומוניסטית. כך התקיימו הבחירות לפרלמנט בעת הגבלות על חופש ביטוי, וכשמרבית מנהיגי המפלגה הקומוניסטית עצורים.

שרפת הספרים. השלטון הנאצי קיים מספר אירועים של שרפת ספרים שלא תאמו את האידאולוגיה הנאצית. שרפת הספרים הייתה חלק מן הניסיון להפוך את גרמניה ממדינה חופשית ופתוחה, למדינה המזוהה לחלוטין עם רעיונות הנאציזם. במאי 1933 התרחשה אחת מן השרפות המפורסמות והגדולות, בכיכר האופרה בברלין. את השרפה יזם משרד התעמולה הנאצי. כ-20,000 ספרים נשרפו באירוע זה, מרביתם של סופרים יהודים, וכן של סופרים קומוניסטים ומתנגדי משטר אחרים. בין היתר נשרפו ספריהם של חוקרים בעלי שם, אינטלקטואלים ויוצרים מוערכים ובהם אלברט איינשטיין, זיגמונד פרויד ושטפן צווייג.

מאסרים שרירותיים של פעילים פוליטיים. פעילים פוליטיים אשר זוהו כרפובליקנים, כסוציאליסטים וכקומוניסטים נאסרו באופן שרירותי, גם ללא עילה חוקית לכך.

הקמת מחנות הריכוז דכאו וזקסנהאוזן. דכאו וזקסנהאוזן היו מחנות ריכוז שהקימו הנאצים בגרמניה נגד מתנגדי המשטר, אסירים פוליטיים גרמנים. דכאו היה המחנה הראשון שהקימו הנאצים, והוא החל לפעול בשנת 1934. כ-200,000 איש נאסרו בדכאו בסך הכול, וכ-30,000 מצאו בו את מותם בשל תנאי הקיום הקשים במחנה. בין היתר נאסרו במחנה קומוניסטים, ליברלים, יהודים, הומוסקסואלים ומהגרים. המחנה זקסנהאוזן החל לפעול בשנת 1936. כ-200,000 איש נכלאו בו. על פי הערכות, כמחציתם מצאו את מותם במחנה.

"ליל הסכינים הארוכות". ה-S.A היה ארגון צבאי של המפלגה הנאצית. הארגון כלל בריונים ופושעים שהשליטו פחד ברחובות גרמניה, ליוו עצרות והפגנות שכינס היטלר, והפעילו טרור ואלימות נגד מתנגדיו של היטלר. **לאחר עליית היטלר לשלטון, חשש היטלר מכוחו הרב של ה-S.A, ובשנת 1934 הורה היטלר על חיסול בכירים ומפקדים רבים בארגון. בכירי הארגון חוסלו ללא משפט, בכיתת יורים.** מבצע חיסולם מכונה "ליל הסכינים הארוכות". **מבצע זה הוא דוגמה נוספת להחלשת גופים ומנגנונים בעלי כוח, כדי לרכז את כל הכוח והסמכות בגרמניה בידי היטלר.**

העצמת כוחו של ארגון ה-S.S והידוק הקשר עם התעשיינים. ארגון ה-S.S היה ארגון ההגנה והמודיעין של המפלגה הנאצית, שהוקם כיחידת שומרי הראש של היטלר. חברי ה-S.S התקבלו לארגון על סמך נאמנותם להיטלר ועל פי קריטריונים של תורת הגזע. עם שלטונו של היטלר התחזק הארגון, והפך לצבא של ממש לצד הוורמאכט. לארגון היו סמכויות רבות, בין היתר סמכות להקים משטרה חשאית בגרמניה. כך היה הארגון בעל סמכויות נרחבות ויכולת פגיעה בזכויות הפרט. במהלך מלחמת העולם השנייה היה הארגון אחראי להקמת מחנות ריכוז ולהשמדת יהודים. לאחר "ליל הסכינים הארוכות", תפס ה-S.S את מקומו כארגון צבאי מרכזי של הנאצים, הנאמן להיטלר. לצד חיזוק ה-S.S, פעל היטלר גם להידוק קשריו עם התעשיינים ועם בעלי ההון, מתוך הכרה בכוחם במדינה.

חוקי נירנברג והחרפת הצעדים נגד היהודים 1935-1938

חוקי נירנברג הם חוקי גזע שנחקקו בגרמניה בשנת 1935.

תוכנם של חוקי נירנברג

1. **חוק אזרחות הרייך:** אזרח הרייך הגרמני הוא רק אדם בעל דם גרמני או דם קרוב לו, המגלה נאמנות לגרמניה.

2. **החוק להגנת הדם והכבוד הגרמניים:** אסורים נישואים בין יהודים לבין אזרחי הרייך הגרמני, בעלי דם גרמני או קרוב לו. נישואים שנערכו בניגוד לחוק בטלים. כמו כן אסור קיום יחסי מין מחוץ לנישואים בין יהודים לבין אזרחי הרייך בעלי דם גרמני או קרוב לו.

נאסר על יהודים להעסיק נשים גרמניות מתחת לגיל 45 בעבודות משק בית.

נאסר על יהודים להניף את דגל גרמניה.

משמעותם של חוקי נירנברג

משמעות החוקים מהיבט הקמת המשטר הנאצי: **תורת הגזע הפכה ממצע המפלגה הנאצית לחוק רשמי בגרמניה**, שלפיו נקבע מי יוכל להיות אזרח המדינה. כמו כן בחסות החוק חדר המשטר הנאצי לחיי הפרט, התערב והשליט מרות בעניינים אינטימיים של זוגיות ויחסי מין.

משמעות החוקים מבחינת היהודים: **החוקים ביטלו את האמנציפציה (שוויון הזכויות) שהוענקה ליהודים**, שללו את אזרחותם, והכשירו מבחינה חוקית את ההפרדה בין יהודים לארים בגרמניה.

החרפת הפגיעה ביהודים

ריבוי צווים והגבלות על היהודים. חקיקה אנטישמית וצווים שהוציא השלטון הנאצי הוציאו את היהודים ממעגלי הכלכלה, החברה והתרבות בגרמניה. מעבר לחוקי נירנברג, שביטלו את אזרחותם של היהודים בגרמניה, נאסר על היהודים לעסוק במקצועות מסוימים, להשתתף בפעילויות תרבות, ולהשתתף לארגונים שונים: צבאיים, חברתיים ופוליטיים. כמו כן נאסרה כניסתם של היהודים למקומות שונים. **מבחינה כלכלית, החל תהליך של אריזציה - העברת רכוש יהודי לידיים אריות.** כחלק מתהליך זה הופקע רכושם של היהודים, ונאסר עליהם להחזיק סכומי כסף גבוהים. תהליך האריזציה הואץ בשנת 1938, ועל כן שנה זו נחשבת לשנת מפנה ביחס גרמניה הנאצית ליהודים.

פגיעות פיזיות. שנת 1938 היא שנת מפנה ביחס המשטר הנאצי ליהודים, מכיוון שבשנה זו הוחמרה הפגיעה הפיזית ביהודי גרמניה. אחת הדוגמאות לכך היא פוגרום "ליל הבדולח". "ליל הבדולח" הוא כינוי לפוגרום נגד היהודים ברחבי גרמניה בנובמבר 1938. בפוגרום נהרסו בתי הכנסת של היהודים בגרמניה, נהרסו בתי קברות של יהודים, ונבזזו חנויות שהיו בבעלותם. מאות יהודים נרצחו בליל הפרעות ויותר מ-30,000 נאסרו בשל יהדותם ונלקחו למחנות ריכוז. המשטרה

הגרמנית נמנעה מעצירת המתפרעים. לאחר הפוגרום הוחרם רכוש רב של יהודים, כדרישת פיצוי על הנזק שנגרם לגרמניה, וכך הואץ תהליך האריזציה. נוסף על כך הואץ גם תהליך ההגירה של יהודי גרמניה. כ-80,000 יהודים היגרו מגרמניה לאחר פוגרום "ליל הבדולח" ועד לתחילת מלחמת העולם השנייה. הפוגרום התרחש לאחר ניסיון התנקשות של יהודי בן 17, הרשל גרינשפן, באיש השגרירות הגרמנית בצרפת, כתגובה להגליית משפחתו מגרמניה לפולין.

הגירה כפויה. הגירת היהודים מגרמניה נעשתה בחלקה מרצון ובחלקה בכפייה על ידי השלטון הנאצי. משנת 1938 הופקד ה-S.S על הגירת היהודים, והתהליך הואץ. לחץ האריזציה, המאסרים, הבידוד החברתי והפגיעה הפיזית, האיזו את ההגירה.

שינויים ארגוניים. ארגון ה-S.S-הועצם, ומשנת 1938 קיבל לידיו את האחריות לטיפול ביהודים. ריכוז הטיפול ביהודים בידי גוף אחד, אלים וכוחני, החמיר את הפגיעה הפיזית ביהודי גרמניה. **ריכוז האחריות לגורלם של היהודים בידי ה-S.S הוביל לכך שעד לתחילת מלחמת העולם השנייה אותרו מרבית יהודי גרמניה, נאסרו, נהרגו או היגרו מגרמניה.**

סימון היהודים. משנת 1938 חויבו כל יהודי גרמניה לסמן את דרכוניהם באות J, ולהוסיף לשמם הפרטי את השם ישראל או שרה, בהתאם למינם. סימונם של היהודים הקל את זיהויים ואת הפגיעה בהם, ועל כן הוא נחשב להחמרה נוספת במצבם.

אפשר לראות כי באופן הדרגתי התאימו את עצמם המוסדות והכוחות המרכזיים בגרמניה לרוח המשטר הנאצי, ופעלו בשיתוף פעולה עם המשטר: הצבא, התעשייה, הכנסייה והאקדמיה.

חזרה ותרגול:

המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם

ודאו שהבנתם: שאלות לסיכום הנושא

1. כיצד ניצל היטלר את הצתת הרייכסטאג לחיזוק שלטונו?
2. מהו חוק ההסמכה, וכיצד חיזק החוק את מעמדו של היטלר?
3. מדוע פיזר היטלר את האיגודים המקצועיים, והקים במקומם את חזית העבודה?
4. מהו יום החרם, ומה הייתה השפעתו על יהודי גרמניה?
5. מהו החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה, ומה הייתה מטרתו?
6. מהו חוק פיזור המפלגות, ומה חשיבותו?
7. מהו תהליך ההאחדה?
8. מהי השבועה שבה חויב כל חייל גרמני בשלטון היטלר?
9. מהו ההסכם שחתם היטלר עם הכנסייה? מה הרוויח כל צד מן ההסכם?
10. כיצד סייע העיתון "דר שטרימר" בתעמולה הנאצית?
11. כיצד סייעו שינויים בתוכנית הלימודים ובצוותים החינוכיים בתעמולה הנאצית?
12. מהם אירועי שרפת הספרים?
13. לשם מה הוקם דכאו?
14. מהו "ליל הסכינים הארוכות"?
15. מהם חוקי נירנברג? הציגו את תוכן החוקים.
16. מהי אריזציה? תארו את הרחבתה בשנת 1938.
17. מהו "ליל הבדולח", ומדוע הוא נחשב להחמרה במצב יהודי גרמניה?

שאלות בנוסח בחינת הבגרות

קראו את הקטע הבא, וענו על השאלות שלאחריו.

בשנת 1935 נחקקו בגרמניה חוקים ששינו את מצבם החוקי של היהודים מן הקצה אל הקצה. היהודים איבדו את מעמדם החוקי. האמנציפציה בוטלה, ולמעשה איבדו היהודים את ההגנה שלה זכו מטעם החוק. אך כיצד בפועל הוצא החוק אל הפועל?
החוק אוסר נישואים וקיום יחסי מין בין גרמנים ליהודים. אנשים שנחשדו בקיום יחסי מין אסורים נעצרו ולעתים הושפלו ברבים או שנחקרו על ידי המשטרה הגרמנית. פעולות מעין אלו השפיעו באופן מידי על האווירה הציבורית והיחס ליהודים, והגבירו מקרים שבהם ניתקו גרמנים מיוזמתם קשר עם בני זוג יהודים.
כך באחת הפכו גרמנים שקיימו קשר רומנטי עם יהודים לעבריינים, הנתונים לחשש מתמיד מהלשנות מצד שכנים, חברים ואף בני משפחה שלא היו מרוצים מן הקשר.

הציגו את תוכנם של חוקי נירנברג.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדתם, כיצד הוצא החוק אל הפועל?

1. הציגו שתי דרכים נוספות של פגיעה ביהודי גרמניה, בין השנים 1935-1938, בתחום הכלכלי ובתחום חברתי.